

Beginsel

BEGINSEL EN DOEL

van het

Humanistisch Verbond

Centr. Bureau Hum. Verbond, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht

Schaduwcoel Blv4/ex2

Een Toelichting

Inleiding.

Beginselverklaring en doelstelling van het Humanistisch Verbond zijn vastgesteld tijdens de oprichtingsvergadering te Amsterdam op 17 Februari 1946 en bekrachtigd door het eerste congres op 21 en 22 September van datzelfde jaar. De aard van het Humanisme sluit uit, dat ze beschouwd zouden moeten worden als de „eeuwige, onveranderlijke waarheid” van het humanisme. Ze betekenen niets anders dan een aanduiding van wat humanisten in Nederland voor deze tijd als kenmerkend voor hun overtuiging en bedoelingen beschouwen.

„Kenmerkend”, dat wil zeggen, dat geen poging gedaan is om alles wat er over het moderne humanisme te zeggen zou zijn, al was het maar in schets aan te geven. Veeleer is er naar gestreefd enkele karakteristieke ideeën van de verschillende vormen van humanisme samen te vatten, opdat een basis verkregen zou worden waarop velerlei humanisten elkaar zouden kunnen vinden. Wie de genoemde beginselen en doeleinden onderschrijft, wordt uitgenodigd toe te treden tot het Verbond; het spreekt echter vanzelf, dat de verschillende punten die genoemd worden, niet voor iedere humanist dezelfde waarde hebben en in zijn levensbeschouwing niet dezelfde functie vervullen. Dit heeft het humanisme met andere grote levensbeschouwingen gemeen: alleen is deze ruimheid zelf een kenmerk van het humanisme.

Het humanisme is zich meestal meer dan andere levensbeschouwingen, bewust van de verschillende vormen, waarin zijn algemene inzichten zich uiten kunnen. Het wijst immers de gedachte aan een geopenbaarde waarheid en een dogmatische autoriteit af. Juist daarom meent het een groter waarheidsgehalte te vertegenwoordigen dan de levensbeschouwingen die dit niet doen. Maar dat betekent toch niet, dat men

het humanisme mag beschouwen als een vat, waar men in kan gieten wat men wil. Humanisten menen wel degelijk, dat de humanistische gedachte door de eeuwen heen en bij al zijn dragers zijn volstrekt eigen wezen openbaart, en in staat is — ja, er niet aan ontkomen kan — inzicht te verschaffen in het gehele menselijke bestaan en aan het leven zin en richting te verlenen.

Ondanks alle afkeer van dogma's echter, is sinds de oprichting van het Verbond wel gebleken, dat er behoefte bestaat aan een toelichting op beginselverklaring en doelstelling, niet als een poging tot dogmatisering, maar als een nadere uitleg van de bedoeling der opstellers. Daar is geen bezwaar tegen, mits duidelijk vooropgesteld wordt, dat niet de toelichting, maar de beginselen zelf beslissend zijn. Zo opgevat kan een toelichting wellicht bijdragen tot een verheldering van de humanistische ideeënwereld. Het is dan ook te verwachten, dat deze „toelichting” de grondslag zal zijn voor vele cursus- en discussieavonden in de gemeenschappen van het Verbond.

I

Onder humanisme wordt verstaan de levens- en wereldbeschouwing, die zich zonder uit te gaan van het bestaan van een persoonlijke godheid

Het humanisme wordt hier opgevat als een *levens- en wereldbeschouwing*. Dat wil zeggen niet alleen een bepaalde opvatting over kunst en wetenschap bijvoorbeeld, of over moraal, maar een alles omvattende beschouwingwijze van het menselijke leven en van de wereld. En dat laatste begrip dan genomen in de ruimste zin van het woord, niet slechts onze omgeving of zelfs de aarde, maar het totale zijn.

Deze levens- en wereldbeschouwing wordt ontwikkeld *zonder uit te gaan van een persoonlijke godheid*. Uitdrukkelijk heeft de oprichtingsvergadering een amendement verworpen, dat de woorden „zonder uit te gaan van” wilde vervangen door „onder verwerping van”. Uitgaande van de gedachte, dat de humanist meent geen kennis te kunnen bezitten — ook niet in de vorm van intuïtieve kennis — over het bestaan of zijn van een god, oordeelde men, dat men dan ook geen oordeel kan uitspreken over het niet-bestaan of niet-zijn van een opperwezen. Ook dat zou een positieve uitspraak zijn op een gebied, waarop de humanist meent principieel niet-wetend,

agnostisch te zijn. Daarom kan hij slechts vaststellen, dat hij van een dergelijk opperwezen in zijn levens- en wereldbeschouwing niet uit kan gaan, al zullen er ook humanisten zijn, die als voltooiing van hun wereldbeeld tot het aannemen er van menen te mogen besluiten.

Men zal misschien hebben opgemerkt, dat de hier behandelde zinsnede spreekt van een *persoonlijke godheid*. Menigeen zal dat voorkomen als een formulering, waarin hetzelfde begrip dubbel tot uitdrukking wordt gebracht. Een godheid wordt immers als regel persoonlijk gedacht; het hoeft natuurlijk nog geen man met een baard te zijn, maar toch wel een wezen met wil en bedoeling, met oordeel en vermogen tot liefde of gerechtigheid, zij het dan ook dat deze eigenschappen gedacht worden als alle menselijke begrip te boven gaande. In die zin wordt God gewoonlijk als een persoon gedacht. Toch was er wel aanleiding aan het woord godheid nog de term „persoonlijk” toe te voegen. Vele denkers hebben immers in de loop der tijden het godsbegrip gebruikt om de eenheid van al het zijnde uit te drukken; men denke slechts aan Spinoza, die spreekt van „God of de natuur”. De gekozen formulering wil er nu geen twijfel over laten bestaan, dat een dergelijke opvatting niet uitgesloten wordt, wanneer de beginselverklaring zegt dat het humanisme niet uitgaat van een persoonlijke godheid. Hoe men ook oordeelt over de practische doeltreffendheid van het Spinozistische woordgebruik, strijdig met het humanisme is dit godsbegrip zeker niet. *)

Men kan natuurlijk opmerken, dat er eeuwen lang, ja van de aanvang van het Christendom af, ook godsdienstige humanisten zijn geweest: bekend is bijvoorbeeld het bijbels humanisme van Erasmus. Is het niet willekeurig om nu voortaan de term humanisme te reserveren voor een bepaalde ongodsdienstige levensbeschouwing? Vooropgesteld zij, dat het hier niet om een vrije keus ging. Het was in orthodox-protestantse kringen sinds lang gewoonte de ongodsdienstige opvattingen afkeurend „humanistisch” te noemen. Wat hier nu gebeurt, is niets anders dan dat een scheldnaam als ere-naam aanvaard wordt, zoals eertijds de geuzen deden. Bovendien menen de moderne humanisten inderdaad het wezen van de humanistische gedachten uit het verleden het volledigst voort te zetten en dus met recht de naam humanisten te dragen. Trouwens ook in het buitenland gebruikt men het

*) De kern van het verschil tussen de godsdienstige en bijvoorbeeld de Spinozistische godsopvatting wordt wel eens zo aangeduid: de godsdienstige mens staat tot zijn God in een ik-Gij verhouding, de niet-godsdienstige mens denkt aan een ik-het verhouding.

woord humanisme in deze betekenis. Het spreekt intussen vanzelf, dat er geen enkel bezwaar tegen is om naast dit buitenkerkelijke of ongodsdienstige humanisme ook een katholiek humanisme en een vrijzinnig-protestants humanisme te onderscheiden. Vatte men echter al deze vormen van humanisme in één organisatie samen, dan zou men niet alleen zeer wezenlijke verschillen verdoezelen, maar bovendien de uitwerking van de humanistische gedachte onder het onkerkelijk volksdeel in hoge mate belemmeren en daarmee een der belangrijkste motieven tot de oprichting van het Humanistisch Verbond geheel miskennen.

II

.... baseert op de eerbied voor de mens als als bijzonder deel van het kosmisch geheel, als drager van een niet aan persoonlijke willekeur onderworpen normgevoel en als schepper van en deelgenoot in geestelijke waarden.

Tot dusver is alleen nog maar aangegeven waardoor het humanisme van het Verbond gekenmerkt is in het negatieve, in datgene waarvan het niet uitgaat. Waarop is het nu echter wel gegrond? Het baseert zich, zegt de beginselverklaring nu verder, op de *eerbied voor de mens*.

Echter niet voor de mens zoals hij reilt en zeilt, zoals de humanisten niet moede worden steeds opnieuw met nadruk te verzekeren, maar voor de mens, zoals wij weten, dat hij behoort te zijn, wil hij in de volle zin van het woord menselijk zijn. En daarvoor noemt de beginselverklaring drie kenmerken, namelijk dat hij is bijzonder deel van het kosmisch geheel, drager van een niet aan persoonlijke willekeur onderworpen normgevoel en schepper van en deelgenoot in geestelijke waarden. Wat betekent dat alles?

Bijzonder deel van het kosmisch geheel. Alles, ieder dier, iedere plant, elk ding, is deel van het kosmisch geheel; de mens natuurlijk ook; tot zover is de uitdrukking niets anders dan een formule die twee keer hetzelfde zegt. Maar er staat „bijzonder” deel, en daarop komt het aan. Waarin bestaat nu bij de mens het bijzondere van zijn deel-zijn van het kosmisch geheel? Hierin, dat de mens bewustzijn heeft van deze positie; ja zelfs, dat eerst in zijn bewustzijn het deel-zijn van het kosmisch geheel een feit van betekenis wordt. En dit bewustzijn is niet — niet alleen tenminste — een verstandelijk inzicht, maar een gevoelservaring. De mens voelt zich ge-

worpen in het bestaan en in dat bestaan ontdekt hij een wereld waarvan hij deel uitmaakt. De kenmerken van deze ervaring zijn: Ten eerste verwondering om het zo-zijn der werkelijkheid. Hieruit kan een gevoel van diep ontzag voortspruiten. Ten tweede het besef van een eigen taak en plaats te hebben in het geheel der werkelijkheid. Dit kan de mens die het ervaart bezielen met een grote vreugde. En ten derde de ontdekking, dat opbouw en vernietiging in de werkelijkheid onverbrekkelijk verbonden zijn. Voor de mens die deze ervaringen ten volle beleeft, bestaat de mogelijkheid om zich ook op kritieke momenten verzoend te voelen met het bestaan. En tegelijk kan de hier bedoelde ervaring een machtige stuwkracht verlenen aan het verantwoordelijkheidsbesef.

Drager van een niet aan persoonlijke willekeur onderworpen normgevoel. De humanist meent dat er waarden (normen) zijn, zoals die van het ware, goede en schone, die voor ons een dwingende geldigheid hebben. Ze zijn niet afhankelijk van onze persoonlijke willekeur: dat wil zeggen, we kunnen het ware niet willekeurig onwaar achten, noch het goede slecht of het schone lelijk. In die zin is het normgevoel dus bovenpersoonlijk. Dat betekent echter nog niet, dat het buiten-menselijk is: zou men de mens weg denken, dan bleef er naar humanistisch inzicht, ook voor het normgevoel geen plaats meer over. Men denke bij dit begrip intussen niet aan een stelsel van erkende regels, een soort zedelijk receptenboek dat ons leert hoe in elk bepaald geval te handelen, maar aan een waardebesef, dat als een bezielend beginsel in de mens werkzaam is, en dat zich in verschillende omstandigheden ook in verschillende vormen openbaart. Zo zal een kannibaal bijvoorbeeld anders over vleeseten denken dan een vegetariër, een arbeider anders over een staking dan een ondernemer. Maar de humanist is er van overtuigd, dat ze er zich geen van allen aan onttrekken kunnen zich te rechtvaardigen tegenover hun eigen besef van waarheid, goedheid en schoonheid, wat iets anders is dan zelfzucht of willekeur. Juist daarom is de mens zo geneigd zelfs aan zijn zelfzuchtigste daden een idealistisch tintje te geven. Vraagt men nu echter, waarin dat waardebesef zijn oorsprong heeft, dan zullen vele humanisten slechts antwoorden, dat zij dat niet weten en dat hier juist de wezenlijke bescheiden houding van het humanisme blijkt. *)

*) Ook als men zou antwoorden, dat de waarden beantwoorden aan bepaalde behoeften van de menselijke natuur, blijft toch de vraag bestaan, waarom de mens dan zo is als hij is; of anders gezegd: hoe het komt dat het leven de mogelijkheid heeft de krachten te ontwikkelen, die het geestelijk leven van de mens uitmaken.

In deze gedachtenwereld zou de bewering „alles komt van God” niets werkelijk oplossen: het ene mysterie zou zodoende met een ander nog groter mysterie worden verklaard; maar deze „verklaring” is voor de humanist slechts een verschuiving van de moeilijkheid.

Schepper van en deelgenoot in geestelijke waarden. De derde grondslag van de eerbied voor de mens ligt voor de humanist in zijn scheppend vermogen. Dit komt tot uiting in zijn denken, zijn kunstwerken, zijn geestelijk handelen en in alles wat hij ontwerpt en tot stand brengt. En ieder die wel eens iets met volledige toewijding heeft gemaakt — of dit nu een stuk geestelijk werk of een stuk handenarbeid is — kan niet nalaten de medemens als arbeider, werker, schepper te eerbiedigen. Dit scheppen is echter weer niet willekeurig; ook dit scheppend vermogen is niets anders dan een uitingsvorm van het bovenpersoonlijke waardebesef dat in de mens werkzaam is: Hij is in aanleg een wezen, dat in zich de mogelijkheid draagt ware, goede en mooie dingen tot stand te brengen, en scheppingen van anderen te waarderen en er vreugde van te hebben. Zo is hij niet alleen schepper van, maar ook deelgenoot in geestelijke waarden. Anders gezegd: hij is niet alleen een natuurlijk wezen, maar op de grondslag daarvan betrokken bij een cultuur, waarin zich zijn ware menselijkheid openbaart.

III

Het humanisme gaat uit van de erkenning, dat de mens de behoefte gevoelt, zich een beeld te vormen van de werkelijkheid: het humanisme streeft naar een beeld, dat de toets der rede kan doorstaan.

Iedere mens heeft de neiging zich *een beeld te vormen van de werkelijkheid*. Dat beeld is die werkelijkheid niet, maar het vertegenwoordigt die werkelijkheid in het bewustzijn. En wel zo, dat de mens op een of andere wijze vrede kan hebben met de wereld en verzoend kan zijn met het leven. Dit „vrede hebben” en „verzoend zijn” is natuurlijk niet hetzelfde als „tevreden wezen” en „berusten”. Bij het verkeerde en onmenselijke zal geen sterk levend mens zich kunnen neerleggen, maar hier wordt bedoeld een innerlijke harmonie die de mens in staat stelt vastberaden te strijden tegen leugen, ondeugd en lelijkheid, en staande te blijven bij teleurstelling en ontmoediging, schuld, eenzaamheid en leed. Een beeld der werkelijkheid kortom, waarin zijn eigen leven een zinvolle plaats

vindt. Maar ook een beeld, waarin de raadselachtige en zo dikwijls vijandige verschijnselen der werkelijkheid vertrouwd worden en als onmisbare bestanddelen verwerkt zijn. Voor de primitieven is dat een bezielend (animistisch) en door tovenarij beheerst (magisch) beeld. Later ontstaan fantastische (mythische) en godsdienstige verbeeldingen. Nog later: wetenschappelijke of op wetenschap steunende beelden. Het humanisme nu streeft naar een dergelijk wereldbeeld, (dat de *toets der rede* kan doorstaan. Wat wil dat zeggen: de toets der rede? Het gaat hier om de betekenis van het woord rede. Die betekenis houdt nog steeds verband met een der oorspronkelijke bedoelingen van het woord, namelijk: rekenschap. Redelijk is hij, die rekenschap aflegt, niet alleen tegenover anderen, maar vooral ook tegenover zichzelf. En rekenschap afleggen, dat kan krachtens de aard van de menselijke geest niet betekenen iets uit niets verklaren, maar wel iets met iets anders in samenhang brengen. De mens kan niet verklaren waarom de wereld er is, noch waarom hij zo is als hij is. Maar hij kan wel trachten het zo-zijn der wereld zonder innerlijke tegenspraken op te vatten.

Een voorbeeld moge dit verduidelijken: Een mens kan niet weten waarom bijvoorbeeld een steen valt. Men kan natuurlijk zeggen, dat die val een gevolg is van de werking van de zwaartekracht. En dat is wel juist ook. Maar dan rijst de vraag: waar komt die zwaartekracht dan vandaan? Misschien zal een geleerde ons duidelijk kunnen maken, dat de val van de steen beantwoordt aan bepaalde natuurkundige formules. Maar ook dergelijke theorieën doen als het er op aan komt niets anders dan met een bepaalde formule vaststellen, dat de steen valt.

Zo zijn er ook wel filosofieën die betogen hoe de werkelijkheid, zoals wij die kennen noodzakelijk voortvloeit uit het wezen van de geest, en niet anders kon zijn, dan hij is. Maar waarom de geest dan weer zo is, dat hij zich juist dit beeld der werkelijkheid scheppen moet, dat kunnen ook deze theorieën niet verklaren. Ergens, hoe dan ook, stuit men op het mysterie, waarbij de rede tekort schiet, dat wil zeggen waarvan de mens zich geen rekenschap kan geven.

Aanvaardt men echter de door ons gekende werkelijkheid zo als zij is, dan kan men zich zeer wel rekenschap geven van de samenhang der verschijnselen daarin. Het vallen van de steen komt merkwaardig overeen met het vallen van andere voorwerpen, met het zweven van een luchtballon, met de beweging der planeten en sterren, met de kromming van het licht in de werkingssfeer der hemellichamen. En de wetenschaps-

man zal niet rusten voor hij al deze verschijnselen, en tenslotte alle werkingen der werkelijkheid in een samenhang zonder innerlijke tegenspraak heeft gebracht. Dat is de zin van het zich rekenschap geven, van het toetsen aan de rede, dat de toevallige schijn omgezet wordt in wetmatige geldigheid. En deze eis stelt de humanist ook aan het wereldbeeld in zijn geheel, niet alleen voorzover het de natuurkundige werkelijkheid betreft, maar ook waar dat beeld betrokken is op het leven, de geest en de ziel.

Het kan duidelijk zijn, dat hierbij niet bedoeld wordt een beschouwingswijze die dorre verstandelijkheid voor redelijke doordenking uitgeeft. Wie verstandelijk betoogt, dat goed is wat nuttig blijkt, of dat slechts geestelijk werkelijk is wat zich zintuigelijk laat vaststellen, die toont juist daardoor zich onvoldoende rekenschap te geven van de werkelijk menselijke ervaringen, en is in die zin onredelijk. Aan de andere kant is er geen grote scherpzinnigheid voor nodig om in te zien, dat de mens er, tot nu toe althans, nog lang niet in geslaagd is om de gehele werkelijkheid redelijk te doordenken. Talloze problemen van de levende en dode natuur zijn — niet alleen naar hun oorsprong, dat spreekt vanzelf, maar ook in de onderlinge samenhang der verschijnselen — nog onoplosbaar voor ons. Maar dat neemt niet weg, dat de humanist in wetenschap, moraal en wereldbeschouwing steeds weer opnieuw en zonder ophouden zal streven naar een wereldbeeld dat de toets der rede kan doorstaan.

Alleen hierdoor is verstandhouding tussen mensen mogelijk. Daar zonder zouden zij van elkaar vervreemd blijven, doordat ieder zijn eigen indruk van de werkelijkheid, of van de groep waartoe hij behoort, als de enig ware zou beschouwen. Waar de toets der rede niet meer aangelegd wordt, begint het dogma en de onverdraagzaamheid. Tegenover de rede in de hier bedoelde zin staat niet het gevoel, dat er in opgenomen is, maar de inquisitie en het concentratiekamp. De rede is een der sterkste pijlers van de verdraagzaamheid.

IV

Het humanisme is in de westerse cultuur thans niet denkbaar zonder de principiële erkenning van de persoonlijke vrijheid, de sociale gerechtigheid en de culturele verantwoordelijkheid.

In dit punt worden enkele ideeën van het moderne humanisme

genoemd, die speciaal hier en nu, in de Westerse cultuur en in dit tijdsgewricht, *thans*, tot ontplooiing zijn gekomen. De gedachte der sociale gerechtigheid vindt men slechts bij uitzondering bij het humanisme in de 14e en 15e eeuw, die van de persoonlijke vrijheid nauwelijks bij het Chinese en Indische humanisme. Dat betekent intussen niet, dat deze ideeën voor de moderne humanist willekeurige toevoegsels zijn. Hij beschouwt ze als een noodzakelijke consequentie van het humanisme, maar een consequentie die vooral in West-Europa in de loop der tijden getrokken is.

Wat is nu de betekenis van die termen: persoonlijke vrijheid, sociale gerechtigheid, en culturele verantwoordelijkheid?

Persoonlijke vrijheid. De humanist ziet de mens als een drager van een normgevoel, dat niet van persoonlijke willekeur afhankelijk is; een normgevoel dus, dat in hem tot gelding komt onafhankelijk van zijn willen of wensen. Vrijheid nu, bestaat voor de humanist daarin, dat de mens dit normgevoel in zijn leven verwerkelijken kan. Anders gezegd: dat hij naar zijn geweten kan leven en daardoor het wezen van zijn menselijkheid ontplooiën kan. Deze vrijheid is dus geen toegeven aan luimen en lusten, maar gehoorzaamheid aan een innerlijk beginsel. De wijze waarop dit beginsel verwerkelijkt wordt is afhankelijk van ieders persoonlijk besef, maar de overtuiging dat ieder mens in zich de mogelijkheid daartoe heeft, is een kenmerk der humanistische mensopvatting. En hierop berust de humanistische gelijkheidsgedachte, die niet is een illusie dat alle mensen hetzelfde zijn, maar een eis omtrent de vrije ontplooiingsmogelijkheden van ieder mens. „Vrij”, nogmaals, in gehoorzaamheid aan het menselijk normgevoel.

Deze vrijheid kan belemmerd worden door innerlijke en uitwendige krachten. Voorzover de mens beheerst wordt door driften en instincten en daardoor ontrouw wordt aan de menselijke waarden, voelt hij zich niet vrij. Wie gedreven door hartstocht of zelfzucht misdoet, handelt niet vrij in de diepste zin van het woord. En evenmin is de mens vrij die door uiterlijke belemmeringen van de verwerkelijking van zijn menselijkheid wordt afgehouden. Daarom is bijvoorbeeld ook de democratie, passief als rechtszekerheid en actief als medezeggenschap, een eis van het moderne humanisme. Een dergelijke democratie is nog geen persoonlijke vrijheid, maar wel het middel om in het staatkundige leven de persoonlijke vrijheid mogelijk te maken. En de humanist meet de waarde der democratie dan ook af aan de mate van persoonlijke vrijheid die er door verwerkelijkt kan worden.

Evenzo is de *sociale gerechtigheid* een eis van het moderne

humanisme. Want pas een redelijke voorziening in de sociale behoeften van ieder mens, maakt gelijke kansen op een vrije menselijke ontplooiing tot meer dan een schoonklinkende leuze. Voortdurende materiële nood dringt de geestelijke waarden op de achtergrond, en alleen de zeer sterke persoonlijkheden kunnen daaraan een zekere weerstand bieden. Het hoeft intussen geen betoog, dat gelijke kansen voor ieder nog niet betekent, dat iedereen daarvan ook hetzelfde gebruik kan en zal maken; de humanistische gelijkheidsidee miskent niet de verschillen in aanleg, temperament en karakter, die veroorzaken dat zelfs in een ideale samenleving ieder mens zijn volstrekt eigen persoonlijkheid zal openbaren. Verder kan er natuurlijk verschil van mening over wezen, hoé die gelijke kansen voor ieder het best verwerkelijkt kunnen worden. Vandaar de grote verschillen in politieke opvattingen die tussen humanisten kunnen bestaan. Maar dat neemt niet weg, dat humanistische politiek die op die naam aanspraak mag maken, toch steeds getoetst zal moeten worden, zowel aan de eis der persoonlijke vrijheid als aan die der sociale gerechtigheid. Tenslotte de *culturele verantwoordelijkheid*. Meer dan de godsdienstige levensbeschouwingen is het humanisme krachtens zijn aard gericht op het culturele leven. Hiermee wordt niet ontkend, dat er vele en indrukwekkende cultuuruitingen zijn die met de godsdienstige levenshouding samenhangen. Maar bij het humanisme valt al heel sterk de nadruk op de mens als schepper van geestelijke waarden. Vandaar de bijzondere belangstelling van het humanisme voor ontwikkeling en opvoeding en zijn geneigdheid de vrije ontplooiing van kunst en wetenschap te bevorderen. En dit brengt ook een besef van verantwoordelijkheid voor die culturele waarden mee, die het humanisme althans in West-Europa kenmerken? Ook in deze zin, dat de humanist zijn verantwoordelijkheid beseft tegenover de medemens, die krachtens zijn mens-zijn bestemd is cultuur voort te brengen of er aan deel te hebben. Daardoor komt hij in contact met bovenpersoonlijke waarden; heeft hij deze op het gebied van kunst en wetenschap eerst leren verstaan, dan kan deze ervaring hem ook de weg openen naar de hoogste menselijkheid op zedelijk en wereldbeschouwelijk gebied. Dit is de grondslag van de opvoedende werkzaamheid van het moderne humanisme.

Het Humanistisch Verbond wil allen, die het bovenomschreven humanisme aanvaarden, verenigen teneinde de verdieping, de verdediging en de verbreiding van de humanistische levens- en wereldbeschouwing te bevorderen. Het Humanistisch Verbond streeft er naar een organisatie op te bouwen, die in staat is in geestelijk en cultureel, paedagogisch en sociaal opzicht leiding te geven inzonderheid aan het buitenkerkelijk deel van het Nederlandse volk.

Het Humanistisch Verbond wil allen die het bovenomschreven humanisme aanvaarden, verenigen. Dat wil zeggen allen, onafhankelijk van hun politieke overtuiging en intellectuele vorming. Dat houdt natuurlijk ook in, dat het Verbond zich in politieke vragen de nodige zelfbeheersing opleggen moet, evenals dat met andere levensbeschouwingsorganisaties het geval is. Het georganiseerde humanisme zal vooral tot taak hebben de politiek te stellen tegenover de eisen van vrijheid, gerechtigheid en verantwoordelijkheid. Zonder zich in bepaalde politieke oplossingen te verdiepen, zal het voortdurend er naar streven de politieke werkelijkheid met deze waarden te doordringen.

Maar daarnaast ligt er ook in ander opzicht een breed werkterrein voor het Verbond open. Bij de doeleinden vindt men niet de bestrijding van de godsdienst. Het Verbond meent, dat een eerlijke godsdienstige overtuiging op zich zelf geen geestelijk gevaar is, ook al kan men het er niet mee eens zijn. Het heeft ook geen behoefte anderen hun godsdienstige levensbeschouwing te ontnemen, zolang zij zelve niet tot het inzicht gerijpt zijn, dat er een hogere waarheid is dan de hunne. En deze rijping is geen kwestie van massale propaganda. Wat wel tot de doeleinden van het Verbond behoort, dat is de *verdieping, verdediging en verbreiding van de humanistische levens- en wereldbeschouwing* onder het buitenkerkelijk volksdeel. Wordt het verbond aangevallen, of belemmeren de kerken de ontplooiing van de humanistische gedachte en praktijk, of zouden ze ook tegenover hun eigen aanhangers bijvoorbeeld gewetensdwang toepassen, dan zou het Verbond krachtig moeten optreden, maar overigens zijn de oprichters van het Verbond vooral bewogen door de geestelijke armoede in grote

kringen van het buitenkerkelijk volksdeel. Weliswaar hebben velen zich een verantwoorde en doordachte levensbeschouwing op ongodsdienstige grondslag opgebouwd, maar het valt helaas niet te miskennen, dat een groot deel der buitenkerkelijken tot onverschilligheid, tot geestelijk „nihilisme” (nihil = niets) zijn vervallen. De wetenschap, dat dit proces binnen de kerken begonnen is en nog voortduurt, kan daarbij slechts een schrale troost zijn. Het is hierom dat het Verbond er naar streeft *een organisatie op te bouwen, die in staat is in geestelijk en cultureel, paedagogisch en sociaal opzicht leiding te geven*. In principe natuurlijk aan het gehele Nederlandse volk, maar *inzonderheid aan het buitenkerkelijk deel ervan*.

De middelen die daarvoor in aanmerking komen zijn velerlei: ze worden opgesomd in artikel 4 der statuten (zie bijlage). Ze geven een indruk van de veelomvattende taak die de oprichters van het Verbond zich voor ogen gesteld hebben. Naar hun idee dient het Verbond meer te zijn dan een vereniging als zovele anderen. Zij hebben het opgevat als een ware levensbeschouwingsgemeenschap, die het bindende element zou kunnen zijn van het buitenkerkelijk volksdeel. Vandaar dat het Verbond een beroep doet op alle buitenkerkelijken om door materiële offers en een volledige persoonlijke toewijding die reusachtige taak te verwerklijken. Alleen dan kan het Verbond worden tot een centrum van waaruit bezielende menselijkheid kan uitstromen in de wereld van de cultuur, de politiek en het practische leven.

BIJLAGE.

Uit de statuten van het Humanistisch Verbond.

Artikel 1. Naam, Zetel en Duur.

De vereniging van Humanisten in Nederland draagt de naam „Humanistisch Verbond” en is gevestigd te Utrecht.

Het Verbond is aangegaan voor de tijd van 29 jaar en 11 maanden, te rekenen vanaf de dag der oprichting, zijnde 17 Februari 1946, derhalve eindigend 16 Januari 1976. Het verbondsjaar loopt van 1 Januari tot en met 31 December.

Artikel 2. Beginsel.

1. Onder humanisme wordt verstaan de levens- en wereldbeschouwing, die zich, zonder uit te gaan van het bestaan van een persoonlijke godheid, baseert op de eerbied voor de mens als bijzonder deel van het kosmisch geheel, als drager van een niet aan persoonlijke willekeur onderworpen normgevoel en als schepper van en deelhebber aan geestelijke waarden.
2. Het humanisme gaat uit van de erkenning, dat de mens de behoefte gevoelt, zich een beeld te vormen van de werkelijkheid: het humanisme streeft naar een beeld, dat de toets der rede kan doorstaan.
3. Het humanisme is in de Westerse cultuur thans niet denkbaar zonder de principiële erkenning van de persoonlijke vrijheid, de sociale gerechtigheid en de culturele verantwoordelijkheid.

Artikel 3. Doel.

1. Het Humanistisch verbond wil hen, die het bovenomschreven humanisme aanvaarden, verenigen teneinde de verdieping, de verdediging en de verbreiding van de humanistische levens- en wereldbeschouwing te bevorderen.
2. Het Humanistisch Verbond streeft er naar, een organisatie op te bouwen, die in staat is in geestelijk en cultureel, paedagogisch en sociaal opzicht leiding te geven, inzonderheid aan het buitenkerkelijk deel van het Nederlandse volk.

Artikel 4. Middelen.

Het Verbond tracht zijn doel te bereiken langs wettige weg en wel door het houden van vergaderingen alsmede door:

1. het opkomen voor de gelijkberechtigtheid van het humanisme as levens- en wereldbeschouwing naast de erkende godsdiensten;
2. het uitgeven of doen uitgeven van geschriften, waaronder ook een of meer periodieken, alsmede het verzorgen van radio-uitzendingen;
3. het organiseren van bijeenkomsten ter verdieping van de humanistische levens- en wereldbeschouwing en tot bezinning op de grondslagen er van;
4. het organiseren van bijeenkomsten en studieconferenties tot geestelijke vorming door middel van historische, artistieke en culturele onderwerpen, en het houden van cursussen, in het bijzonder voor jongeren.
5. het aanstellen door of onder goedkeuring van het hoofdbestuur van functionarissen, in staat om geestelijke leiding te geven, en het instellen van organen voor maatschappelijk en cultureel werk;
6. het instellen van centra voor geestelijke vorming, studie en ontspanning, alsmede het inrichten en in stand houden van daartoe geschikte lokaliteiten;
7. het organiseren van excursies met cultureel doel en het verzorgen van allerlei vormende ontspanning, inzonderheid op het gebied van toneel, dans, muziek en film, en het bevorderen van een nauw contact met de natuur, ook door reizen en trekken;
8. het inrichten van een lichtbeelden- en filmdienst en het verschaffen van voorlichting op het gebied van lectuur en bibliotheekwezen;
9. het onderhouden van contact en het streven naar samenwerking met verwante groepen in binnen- en buitenland;
10. het toepassen van alle andere wettige en dienstige middelen.